

Fekete J. József

Egy gépiratban maradt Szentkuthy-kritika elé

Szentkuthy esszéi, tanulmányai és kritikái kivétel nélkül valami nagyon fontosat közölnek a világról, értekezéseiben is folyton középpontban tartotta művészi célját, amit 1939-ben a következőképpen fogalmazott meg: „Művészi cél? Nincsenek művészi céljaim. Szervezetem van, életkényszerem, szemek, fülek, idegek belső kész végzete, és ugyanakkor tiszta intelligencia, csillogó, bő rajzú raison, mint egy óriási spanyol hajtű, mely a tarkó tájáról emelkedik arab cirkalmaival a hajfürtök latin vihara fölé. Hogy vallásalapító temperamentum vagyok-e vagy művészi? Mit érdekel engem? Tudom, hogy a valóság nagy-nagy izgalom, tudom, hogy én atlantikus mámorú szívvel és Eukleidész-világosságú aggyal járok a valóság szenzáció-paradicsomában, s végül, harmadik axiómaképpen tudom, hogy a valóság és a szenvedélyes-értelmes egyéniségem között valami kapcsolatot kell teremtenem, a magam megmentésére, narkotizálására. Hogy ez a viszony aztán matézis vagy opera, vallás vagy filozófia, idegbetegség vagy hallucináló-gyávaság – oly bagatell kérdések a három princípium mellett, hogy még felemlíteni is nevetséges.”¹

Szép- és tanulmányírói tevékenysége mellett ritkán említi bárki is Szentkuthy Miklós irodalomkritikusi munkásságát, egyfelől azért, mert a műbírálat nála inkább átszötte esszé- és tanulmányírást, beleépült szépirodalmi munkáiba, minthogy külön műfajként foglalkozott volna vele, másfelől meg mert a kritika műfaji követelményeinek megfelelő írásai viszonylag rendszertelenül és ritkán jelentek meg. Első ilyen jellegű írását tizenkilenc éves korában, 1927-ben közölte a *Napkelet*, ahol viszonylag rendszeresen írt könyvekről, de három év alatt mégis csupán tizenkét, Szentkuthy-léptékké mérve rövidnek mondható kritikája jelent meg, 1929-cel le is zárult műítési érdeklődése. Legközelebb 1942-ben jelentetett meg kritikát, újabb négy év elteltével még öt bírálatot írt, majd kilenc év múltával még egyszer érintette a műfajt, és ez az 1956-ban megjelent munkája volt az utolsó kritikája, a később megjelent írásai már nem sorolhatók ebbe a műfajba.

A hatvanas években egyáltalán nem jelent meg kritikája. Ám ez nem jelenti azt, hogy nem is írt bírálatot, sőt, miként az alább következő történetből kiderül, maga a kritika – bár jószerevével csak emlékeztető címszavakból áll – majdhogynem hosszabb a bírált műnél. A történet csupán anekdotikusan adható elő, és úgy tűnhet, adalék a Szentkuthy-legendához, de nem az, hanem sokkal inkább adalék az író emberi arcélehez.

Vathy Zsuzsa² első novelláskötete 1970-ben jelent meg. Az *Erőtterek* című kötetben van egy novella, a Ginsberg *Üvöltésének* hatása alatt született *Az én üvöltéseim*, ami tulajdonképpen az író első közlésre szánt írása. Ebben olvasható a következő mondat: „Azt hiszem, ha holnap megkérdezné valaki tőlem, mi szeretnék lenni, összeviszta beszélnek: jögi Indiában, közgazdász, szerzetes, Szindbád, spártai harcos, utcai árus, Don Quijote, farmer,

¹ Fekete reneszánsz. 189–190. o.

Afrika-kutató, tanítvány...” A mondat annyira meghatározó, hogy a kötet védőborítójának hátoldalára is kiemelte a méltató, bizonyára a szerkesztő, Vilmon Gyula, vagy valaki más a Magvető Kiadóban. A méltatás szerzőjének kiléte mára már nehezen lenne kikutatható, ráadásul maga a borító se lehet a könyvszakma büszkesége, az író aláírása átcúszott a méltató szöveg alá, így se annak, se a szerző portréját készítő fotósnak a kiléte nem derül ki róla. Az említett idézetben, illetve a novellában olvasható folytatásában, amikor az író a gyermekkori emlékét idézve az apácák által vezetett iskolában arról fogalmaz dolgozatot, hogy mi szeretne lenni, egyértelműen azt írja, hogy kedvesnővér lesz, majd két bekezdéssel alább hozzátesszi: „*ha meggondoljuk, nem is voltam akkor olyan bölcs, inkább számító és gyáva. Mert ha kicsit eredetibb gyerek vagyok, több bátorsággal és kevesebb vallásos borzongással, feltétlenül azt kellett volna írnom, hogy Isten szeretnék lenni. Igen, Isten, ez lett volna az egyetlen lehetséges és őszinte válasz.*”, mintha Szentkuthy hangját hallanám a kamaszfejjel írt *Barokk Róbertből*³, vagy későbbi, az ember próteuszi természetével foglalkozó *Breviárium*-fejezetekből. Nem úgy, mintha Szentkuthy írta volna, de mintha az ő gondolata élne tovább Vathy Zsuzsa novellájában. Szentkuthy még megjelenése előtt olvasta ezt a novellát, sőt, belső használatra szóló kritikát is írt róla, amiben az általam kiemelt részt nem azzal kommentálta, hogy, no lám, ezt már én is megírtam kamaszkoromban, vagy hogy magam is így gondolom, hanem...

A vegyész-mérnöki képesítésű Vathy Zsuzsát 1966-ban akkori férje, Simon Péter, ugyancsak vegyész-mérnök vezette el Szentkuthy feleségéhez, Dollyhoz (Eppinger Dóra) németet, franciát tanulni. Miklós és Dolly is igencsak örült, hogy két műszaki ember, nem pedig irodalmár jár hozzájuk, így egy év is elmúlt, mire a növendék bevallotta tanárának, hogy bizony tulajdonképpen ő is ír, és megkérte Dollyt, járjon közbe, hogy Miklós elolvassa egyik novelláját. Dolly megígérte, de zárójelek között jelezte, hogy egyáltalán nem biztos, hogy Miklós rááll. A következő nyelvvóra Vathy Zsuzsa magával vitte *Az én üvöltéseim* című novelláját, amiről úgy vélte, megpróbálkozhatna a megjelenítésével. Két nap múlva Szentkuthy táviratozott neki, hogy elolvasta a novellát, Zsuzsa hívja fel telefonon. Időpontot egyeztettek, és Szentkuthy ekkor jegyzeteiből elmondta a novella értékelését, jó nagy kitérőket iktatva a címszavak közé, a bírálat „fölolvasása” ugyanis két órán át tartott. Ez volt Vathy Zsuzsa írásának első kritikája, hiszen addig egyetlen munkája se jelent meg. Nem is csoda, hogy szerette volna megtartani a bírálatot, ezért – fénymásoló még nem lévén –, néhány nap múltán Szentkuthy gépbe mondta a jegyzeteit Zsuzsának, aki azt Miklósék írógépén kopogta le. Az, hogy mégsem *Az én üvöltéseim* jelent meg először Vathy Zsuzsa írásai közül, hanem az *Útjelentés* (Új Írás, 1968), tulajdonképpen nem ide tartozik.

² 1964–70 között a Százhalombattai Olajfinomító vegyész-mérnöke, 1970-ben megjelenik első novelláskötete, azóta újságíró, 1986–90 között a *Képes* 7 gyermekrovatának, 1990–92 között a *Kortárs* prózarovatának szerkesztője, jelenleg szabadúszó író. 1996-tól a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

Díjak, elismerések: *József Attila-díj* (1986), *a Móra Könyvkiadó nívódíja* (1986), *az Év Könyve jutalom* (1986), *Nagy Lajos-díj* (1995), *Szobotka-díj* (1996)

Főbb művei: *Erőterek* (1970), *Adjál nekem vasfogat!* (1973), *Lúdtalpbetét Adonisznak* (1977), *Az ősi háztető* (1980), *Úgy hívtak, hogy nyúlpatikus* (1983), *Ki látott rétisast?* (1984), *Éjjel a fülben* (1985), *Kvarcóra* (1985), *Itthon vagyok* (1987), *Szívrepesve* (1989), *A túlélés románcja* (1991), *Beszélő kert* (1993), *Itt a szépséget nézzük* (1995), *Búrkifli* (1997), *Kalándregény* (1999), *Gördeszkák és úrdeszák* (2000)

³ Az 1927-ben, vagyis első kritikáival azonos időben született regényt először 1991-ben adta ki a pécsi Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, majd tíz évre rá, 2001-ben a Magvető Kiadónál jelent meg második, javított kiadása.

Mi készíthette Szentkuthy Miklóst arra, hogy végigolvassa egy addig még egyetlen sort sem közölt szerző novelláját, hogy nyolc, apró betűvel és sűrű sorokban gépelt oldalon foglalja össze a novelláról szóló kritikájának címszavait, hogy ezt két órán keresztül interpretálja, majd még egy alkalommal vegye a fáradságot, és lediktálja? Egyetlen, bármennyire is jó novella kevés lett volna ehhez, az még kevesebbet nyomhatott a latban, hogy a szerző éppenséggel a felesége magántanítványa. Sokkal mélyebb megérzésről, szellemi áthallásról, a gondolkodásmód összecsendüléséről lehetett szó, sőt, ha Szentkuthy világtérítő szemléletét az abszolút precizitás és a végtelen fantázia házasságaként igyekszem leírni, akkor megkockáztathatom még azt is, hogy Miklós a saját alkotómódszerének, lelki alkatának és világszemléletének valamiféle, mindenképpen sajátos, rá nem hasonlító, de mégis arra utaló továbbélését láthatta az elolvasott novellában. Mindenesetre furcsa találkozás volt.

Szentkuthy a gépiratban olvasott novella első oldala után a következő megjegyzést tette: „*önéletrajz, magáról, napló, monológ – a mai regény önéletrajz – stílárís rutin, idegérzékeny megfigyelés, Nihil, magas értelmi nivó, félig-hisztis, félig-neurotikus realizmus*”. Később, a kézirat negyedik oldalának kommentárjában ismét megjelenik a modern regényt az életrajzzal rokonító tézis (ami Szentkuthynál a „naplóanarchia” idealizált műfajában testesül meg), természetesen a kételyeket megfogalmazó antitézissel együtt: „*a templom-jelenet megint a borzasztóan erős önéletrajz, izzó, mint minden modern regényben. Itt két eset lehetséges:*

A./ írjunk memoárt, minden irodalmi műfajra füttyűlve, mert semmiféle irodalmi műfaj igazán sohasem volt szentség, vagy;

B./ az önéletrajzot figurák, tájak, cselekvények, filozófiák, megfigyelések, a stílus káprázataival, mégiscsak alakítsuk, akár csak Maupassant-jellegű, akár »nouveau roman«-szerű Művé, Opusá, bár ez nem hivatalos igény”.

Ha csak kicsit is ismerjük Szentkuthy bármelyik opusát, azonnal szembeötlök, hogy a szerzőt és a novellát egybefogó mikrojellemzés kulcsszavai kivétel nélkül Szentkuthyra (is) vonatkoztathatók, vagyis a kritikus már az első oldal után tudta, hogy szellemi rokonának munkáját olvashatja, és ez legalább annyira izgalomba hozhatta, mint Narcissust saját tükörképe. Borzongva olvashatott a kritikus, amikor ilyen, teljes egészükben magára vonatkoztatható gondolatokat keltettek benne Vathy Zsuzsa sorai: „*a nem a közelökkel közéletet élő ember alaptípusa; idegen, néz, szemlélő, observer és spectator – minek itt a túl bepiszkolt lábtörölő szót használni, hogy »alienáció«?*”; „*az élet monoton, képletszerű, receptszerű önismétlésének tudata; no mi lesz ebből? Öngyilkos irodalmi impotencia vagy (miért ne?) ezer új felfedezés, új aggyal, új műszerekkel?* »Unok mindent«, ez x ember érthető blazírtsága. De ugyanebből a ,tételtől', vagy minek nevezzek édes nihilista és egzisztencialista mézes bábom; még mindig távolról sem unt művek, bölcseletek születhetnek”. Figyeljünk csak egy kicsit a mondatok zamatára is: nem kritika született Szentkuthy fejében, hanem egy új kompozíció bordázata, valami olyan, később majd székesegyházzá magasuló építmény precíz tervrajza, mint ami a maga kidolgozatlanságában is teljes értékű műalkotásnak tekinthető *Summa Sex Orphica*⁴, vagy a *Breviárium* torzóban maradt ötödik kötete⁵. Ez a kritika újabb bizonyítéka annak, hogy Szentkuthy minduntalan teljes kompozícióban gondolkodott, amelynek tervezése közben folyton elemezte önmagát és a világhoz való viszonyát.

⁴ *Tero-lapok, cédulák Szent Orpheus Breviáriumának készülő IV. és V. kötetéhez. Új Symposion, Újvidék, 1979, 171–172. sz.; később: Szentkuthy Miklós: Inicialek és Ámenek. Összegyűjtött elbeszélések, hangjátékok, bábjátékok. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1987*

⁵ *Euridiké nyomában. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1993*

Nem Vathy Zsuzsa volt az egyetlen, aki kiérdemelte Szentkuthy magánjellegű kritikai érdeklődését. Az író-pszichológus vagy pszichológus-író Mohás Lívია⁶ is ilyen kivételes helyzetben volt, Szentkuthy érdekesnek találta könyveit, az írói érzékenységet illetően szoros rokonságot érzett a szerző iránt, és előszóban adta elő a véleményét, kritikáját, ami egyszerre volt gyóntatás, prédikáció, pszichoanalízis és udvarlás. Ez a másik, jóval későbbi anekdotikus történet is dokumentált, ugyanis Szentkuthyhoz hasonlóan Mohás Lívია is szenvedélyes naplóíró, így az esemény mindkettőjük naplójában megtalálható. Mi sajnós a történetnek csak a Mohás Lívია által megörökített változatát ismerhetjük meg, a Szentkuthy-féle változatra pedig csak kíváncsian gondolhatunk mindaddig, amíg a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában őrzött naplói kutathatóvá és közölhetővé nem válnak. Mohás Lívია a következőképpen örökölte meg a Szentkuthyval való találkozását:

„1985. április 27. Tegnap Szentkuthy Miklóséknál! Halogattam ezt a találkozást, Dollyka már korábban telefonon mondta, hogy Miklós olvassa *Az oroszlanos kert*-et és a *Zuhog, zuhog a hó*-t, roppantul jegyzeteli és akar velem hosszasan társalogni az »olvasatáról«. Félttem, szorongtam, mert mindenféle kritikát mindig csak lelkem előszobájába engedek be, olykor kimegyek hozzájuk, rájuk pillantok, de a szívem középpontjába sosem engedem be őket. Csakhogy nekem Szentkuthy egy Óriás, amit mondani fog, az bezúdul a kapukon, őrt állni nem tudok és ki tudja, mit kavar föl és össze a csendes pagonyban ez az őserő-dzsungel, szépség-folyó-kigyó-lián-bozót ember, a magam bokrai alatt megvagyok csendes termékenységben, de mi lesz, ha mondandóival feldúl és agyonnyom. Pontosan tudom, hogy ki ő és a tehetsége mekkora, és ki vagyok én, domb a hegycsúcs mellett. Ültem, csak ültem a nagy sárga plüss karosszékekben az íróasztal mellett, igyekeztem lazán, csendes úriassággal csupán csak lenni és figyelni. Dél előtt 11-től d.u. 2-ig beszélt. Lapról, lapra elemezte a *Zuhog*-ot, néha elgírlandozott, de mindig újra vissza a könyvhöz. Így még nem olvastak el engem, ilyen alaposan, pontosan, mélyen, elemzően a művész szemével. A legnagyobb élményem mégsem az volt, amit rólam mondott, hanem Ő. Sokkal inkább a személyiségére figyeltem – talán védekezésépp, hogy identitásomat védjem gondolatliánjaitól és amit rólam mond, az ne égjen rám hirtelen, hanem csak lassan, lassan.

Ebben a döbbenetes teremtményben minden megfér: Krisztológia, pornó, halál- és élet-szeretet, gyönyörűséges bűnök és bűntudat – gonoszság nélkül. Órákon át beszélt szépen

⁶ Regény- és esszéíró, gyakorló bölcész-pszichológus, ismeretterjesztő pszichológiai szakíró. Műveinek egyedi jellege az alkalmazott írói megközelítésben, stílusban rejlik, amely a széppróza esetében asszociatív, az ismeretterjesztő könyvek esetében közérthető, szórakoztató. Tanári oklevelet a Testnevelési Főiskolán szerzett, pszichológusi oklevelet pedig az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Tanított általános iskolában és gimnáziumban, dolgozott a Tankönyvkiadó Vállalatnál, a Művelődésügyi Minisztériumban, az MTA Pedagógiai Csoportban és a Pedagógiai Intézetben. Jelenleg szabad szellemi foglalkozású író-pszichológus. Tagja a Magyar Írószövetségnek, a Magyar Írók Egyesületének, a Magyar Alkotóművészek Országos Szövetsége Írói Tagozatának, a C. G. Jung Komplex-pszichoterápiás Egyesületnek, a Magyar Pszichológiai Társaságnak, a Magyar Pszichológus Kamarának. Elismerései: József Attila-díj (2002), Az év könyve díj (A *táncos, a politikus, a nő*, 1998), a Magyar Köztársaság Érdemrendje (1998), Szobotka-díj (1994). Családtregényei: *Az oroszlanos kert* (1981), *Zuhog, zuhog a hó* (1983), *Róka vadász* (1985), *Imre és Irén* (1987), *Jessze fája* (2003); asszociációs regényei: *Álmodj, krokodil!* (1990), *Theodora* (1995), *Jusztinianusz* (2000); esszéketetei: *Író olvasónapló* (1995), *A táncos, a politikus, a nő* (1998), *A váltakozó idő* (2000), *Álomkönyv* (2005); ifjúsági regénye: *Kölykök a júdásfa alatt* (1988); pszichológiai ismeretterjesztő művei: *Mit tudsz önmagadról?* (1975), *Találkozás önmagunkkal* (1979), *Ki tudja, mi a siker?* (1986), *Kamasznapló* (2001); pedagógiai tárgyú könyvei: *Peremvárosi diákok* (1971), *Gimnazisták énképe önjellemzéseikben* (1978).

és keményen kritizált, de sem rólam, sem másról semmi gonoszat, mérgezót, alantast, köznapian maszatolóst, kisztíluen ócsárlót nem mondott. Azt kiáltotta felém »incesztuózus édestestvérem! ahogyan maga kéjeleg a szagokban, a falusi budiszagtól az elíziumi mezők ámbraillatáig, töltött káposztától a vanília illatig, a szagok orgiáját, az illatok térképét ahogyan felhordja, ez az érzékiség ritka adománya. Az érzékiség! Mikroszkóp szeme, orra, tapintása van, minden hajlathoz, molekulához, csepphez közelmerészkedik, ez nem az extroverzió, ez az introverzió kifelé fordulása, amely fél, milyen a külvilág, nem várható-e támadás onnan kívülről. Belegyönyörödik a nagy farizom szemlélésébe, a félvér férfi testformáiba, hát magára aztán nem fogható rá a frigiditás.«

A *Zuhog*-ban leírom Marcsókát, amint ül a harmóniumnál és a lánycombok domborulatát, ezt is boldogan idézte. Majd felkapta a fejét és: »...nem volt magának lesbikus kapcsolata?« kérdezte vidáman, teljesen előítélet-mentesen.

Nem volt, mondtam. Ezt egy kis csalódással fogadta. »De hát miért nem?« Nem volt indíttatásom soha, vagy mert az apácák nagyon vigyáztak ránk és ki se alakulhatott volna. Pedig morális fenntartásaim nincsenek a lesbikussággal, csak nem érdekel, mondtam, nos ez mintha megnyugtatta volna, »Az egy más műfaj, mint a hetero kapcsolat«, tűnődött és még hozzátette: »mindenfélét ki lehet próbálni büntudat nélkül«. Gimnazista korában járt gyónni saját hittanárához, hetykeségből, a többi fiú idegen papot keresett a gyónáshoz, ő nem. Aztán visszatért a könyv érzékies leírásaihoz, felolvasott, illusztrált, nevetett, örvendezett bizonyos sorok fölött nobilis harsánysággal.

A katolicizmus volt a másik vonulat a két könyvben, amit nagyon szeretett. A körmenetek, a passiók, a pompa, a régi énekek idézése, ebben a vonulatban volt találkozása velem, és a szenvedés! Krisztus három órája a kereszten, de mi emberek nem ám csak három órácskát szenvedünk, ne hasonlíts magadhoz bennünket Uram, mi professzionistábbak vagyunk a szenvedésben, három órácska a kereszten, előtte a korbács és a gúny. No és az éhségtől eltorzult csontvázgyerekek? A rabok éveikig ketrecben? Akiknek ólmot öntenek a fülébe, áramot vezetnek a nemi szervébe? Nem is beszélve a lélek kínjáról és nem 33 évig, hanem 66 vagy 96 esztendőkön át, ilyenfélét írtam *Az oroszlános kertben*, ebből idézett. »Krisztusnak nem a szenvedését kellene mindig hangsúlyozni – mondta komolyan –, mert mi emberek is szenvedünk annyit, hanem a feltámadását, azt, hogy örvendeztek! Örvedeni nem tudnak sokan!« No, Szentkuthy aztán tud örvendezni, eufóriásan magától a létezésről.

Az összetettséget és az ironia volt a harmadik vonulat, amit szeretett. Ahogyan az egyszerű, köznapi profanítások, a disznózsír, a receptek stb. köré fűszerezem az »emelkedett« részeket, ez tetszett neki, annyi humort és ironiát talált és idézett hangosan, nem is tudtam, hogy ez így kiérezhető a sorok mögül. Érzékenyebb a felvevő apparátusa az ironiára, mint másnak.

A figurák közül dicsérte nagyon Soltész Máriát, külső-belső leírását, praktikus-démonikus, okos, ám műveletlen mivoltát. Az egyik Rozsovics küldetés és mulasztás tudatát, a bizalom fontosságát, kis megbolondulását és aszimmetriáját (kancsalság).

Amit nem szeretett: a háborús részleteket, eltúloztam a vér, a szenny, a mocokban tocsogás leírását és hadrendek leírását. Némely helyen a vulgárisan freudi részleteket, mint a háromcsöcsű tehénél. Unalmasnak találta a három neurotikus pasast az Art Studióban. Nem igazán találta jónak a montázszerű gyors vágásokat. Az aradi vértanúkról írtaktól sem volt elragadtatva, nem érezte indokoltnak hosszú megjelentetésüket. A könyvem margójára jegyzetelt, piros csillagok voltak ott és piros vonalak, hol egy, hol több és fekete rendjelek. Néha felpattant ültéből, hozzám lépett kezét nyújtott vagy kezét csókolt, gondolom a piros csillagos részleteknél. »Nem ismered magad, nem tudod, milyen nagy lehetnél, buta vagy«. Máskor felhorkant és fenyegetett, gondolom

a fekete rendjeles beírásoknál. A nem ismered magad szövege viccesen hangzott, mert eddig három önismereti könyvet írtam fiataloknak. Ám lehet, hogy szépírói oldalamat tényleg nem ismerem.« Ennek fölismeréséhez Mohás Líviának találkoznia kellett a kritikus Szentkuthyval.”

Végül következzen a Vathy Zsuzsa novellájáról szóló Szentkuthy-kritika librettója, szerkezeti váza, amely a vázaltszerűségtől egyenes irányban tart a művé képződés felé:

1. gépelt oldal

önéletrajz, magáról, napló, monológ – a mai regény önéletrajz – stílris rutin, idegérzékeny megfigyelés, Nihil, magas értelmi nívó, félig-hisztis, félig neurotikus realizmus

a vegyész és az atomfizikus ábrázolása talán leegyszerűsített – vigyázzunk, hogy ne essünk az Élet és Tudomány című természettudományos pornográfia világába; bár ez a figyelmeztetés tökéletesen felesleges a szerzővel kapcsolatban, aki vigan mozogna Thomas Mann (Krull) mikrokozmos – makrokozmos világában

2. gépelt oldal

„mi szeretnék lenni?”

egzisztenciális és egzisztencialista egyenruhás, kötelező bizonytalanság, noha nem kötelességből teszi, valóban ezt éli – a szorongás, Angst, persze hogy hozzátartozik ehhez a képlethez – itt a Angst bájos, költői, lányos, őszinte, megható („egy kis szorongással”), éppilyen bájos és humoros a lottóval kapcsolatos bűntudat. Jellemző találmánya korunknak, hogy a nagy ateisták és amoralisták bűntudatot éreznek, ezt freudi patológia alakjában szívesen elfogadják, csak Istenről, erkölcsről szó se legyen. Senki se zavarja őket gusz-tusukban, elvégre mindenki úgy vásárolja kommerz vagy luxus bűntudatát, mint a sárga szalmakalapját, fekete szalaggal. De a szorongás (1) és a bűntudat (2) a modern ember (mi az?) képletéhez hozzátartozik

a torony leírása (éjjel) nagyon jó megfigyelés, érzékenység, fantáziás stílus, valami moráltalan morálféle is – ez az irodalmi nyersanyag, alapanyag, gondolat és érzésanyag; mikor lesz belőle Mű, Opus?

galamb-leírás szép

Hold-leírás szép

A szerző (ez lényeges) állandóan faggatottja az életnek eszével, idegeivel, értelmével – érdekes; minden szerelmi motívum hiánya a logikus és poétikus szövegben franciás raison

a nem a közélőkkel közéletet élő ember alaptípusa; idegen, néz, szemlélő, observer és spectator – minek itt a túl bepizskolt lábtörlő szót használni, hogy „alienáció”?

az élet monoton, képletszerű, receptszerű önismétlésének tudata; mi lesz ebből? öngyilkos irodalmi impotencia vagy (miért ne?) ezer új felfedezés, új aggyal, új műszerekkel? „Unok mindent”; ez x ember érthető blazirtsága. De ugyanebből a „életből”, vagy minek nevezzelek édes nihilista és egzisztencialista mézes bábom; még mindig távolról sem unt művek, bölceletek szülehetnek

gyerekkori mélységek; ám legyen – de nagyon fel kell kötni, vagy le kell eresztetni bugyinkat vagy gatyánkat, hogy ne legyen romantikus freudizmus

3. oldal

a túl nyers önéletrajz – nem baj – csak akkor még
a./ vadabbul és többet belőle
b./ másokat, másokat figyelni, figurákat, felőlem Maupassant vagy Claude Simon, stb. módjára – hívjon meg a szerző többet a világból
ragyogóak a vegytani analógiák,
a./ egyelőre kissé nyersek
b./ lehet még többet
c./ igenis tessék Paracelsusra, Goethére, Leonardóra gondolni – nyilván nem úgy, mint a Lipótváros belterjes sznobjai; és ezt a rendkívüli kémiai anyagismeretet az ember testi-lelki természetével összefüggésbe, szinte azonosságba hozni

a metafizika nem olyan veszélyes mérge, mint ahogy a laboratóriumban a flaskóra, az új elméleti árfolyam szabályozása szerint pirossal és feketével ráfestették – összetévesztvén az élet Nagy Kérdéseivel való foglalkozást a plébános úrral és Brueghel, Bosch képeire illő imafazekakkal

a takarítónő jelenet jó,
és a szerző lelke jó, ami nem szégyen

4. oldal

ne érezze jóságát paliságnak, balekségnek, bűnnek, komikumnak, neurózisnak – hagyjuk a bűntudatot, míg semmi precíz fogalmunk nincs a bűnről, a sátán (és vele az eredeti bűn) meg a freudi műanyagbűntudat között nem dőlt el a világbajnokság

a templom jelenet megint borzasztóan erős önéletrajz, izzó, mint minden modern regényben. Itt két eset lehetséges:

A./ írjunk memoárt, minden irodalmi műfajra füttyülve, mert semmiféle irodalmi műfaj igazán sohasem volt szentség, vagy:

B./ az önéletrajzi figurák, tájak, cselekvények, filozófiák, megfigyelések, a stílus káprázatával, mégiscsak alakítsuk akárcsak Maupassant-jellegű, akár „nouveau roman”-szerű Művé, Opusszá, bár ez nem hivatalos igény

5. oldal

hiszen a tiszta memoárra (legragyogóbb műfaj, ha ragyogó ember írja; a szerző erre a legjobb példa) – szóval a tiszta memoárra a templom, az apácák, a megpillantott szobor a legjobb illusztráció – no meg a szakfelügyelőnek szánt dolgozat

az önbírálat („nem is voltam akkor olyan bölcs, inkább számító és gyáva”); nagy értelmi, morális, fantáziás tapintattal kezelendő; ne essünk az átlag intellektuális nívójára lefele, ahol mindig minden mindennek az ellenkezője; az adakozás önzés, a szerelem frigiditás, a kölcsön haszon, a jóság rosszság, az igazság üzlet, stb. – szóval a Corvin és egyéb áruházakban kapható paradoxonok és ellentmondások – amiben /a/ tenger igazság van, de már az ókorban és ódivatban megírták és /b/ ma rutin lett belőle. Bivalybasznádi tárcaírók is Madonnák kurvaságáról és Assisi Szt delirium tremensek Assisi-vonásairól fognak magnefonjukba diktálni.

Nem, nem, nem, életemre esküszöm, nem is érinti szerzőnk ezt a területet. Tündéri és angyali bájjal, mennyei szellemességgel ír arról, hogy – Isten szeretett volna lenni. Ez

a rész a ráció, a lányosság, a költészet, a víg gyónás legszebb lapja; Wilde Oszkár kötött házasságot Shakespeare Arieljével? (A szerző egyébként fizikailag is Sh. Arielje)

vőlegénye; igenis nem is; én (szerző) értelem és józan, én szeretem, én nem szeretem – szóval a modern standard egyenruhás alapállás – dezillúziók és nem különösebben igenelt vonzalom – a Rómeó és Júlia kép vakrámájában totálisan zsákszínű hátára és viszájára fordult

6. oldal

a vendéglő vagy eszpresszó („valahol leültünk” az egész mai nihilista, értelmetlen, egzisztencialista világ képe – a „körmönfont unalom” a legragyogóbb kifejezés. Az emberiség; unatkozó és agresszív állatok, totálisan céltalan menaszériája. Hogy lesz ebből irodalmi mű? Nem a Camus-féle öngyilkosság a logikus? – ha már se értelmünk, se érzelmi világunk nincsen, se hitünk senkiben?

Az eszpresszó „valahol”-ból megint mi látszik, mi marad? Az ablaküvegen át mikrofotók a világról, plusz makro-szürrealista fantáziák. Mindez a legmagasabb értelmi, idegi, érzelmi szinten; de hogy lehet ezt folytatni? Tipikus mai szabályzati szöveg; „egészen el kell felejteni mindent” (A) – és (B) „hogyan feltámasszuk saját magunkat”. Ugyan miért feltámadni, ha csak az elfelejtett céltalan vegetatív randasággal találkozunk újra össze?

7. oldal

Homokbuckák, autók, reálisak, jók, színesek, hiába, hideg, érzékeny megfigyelők vagyunk, kissé egzaltáltak, folyton precízek – meddig? meddig bírjuk? Pláne ha a szerző „ite missa est”-je az, hogy: „mi közöm hozzá”

8. oldal

az eső és a levelek...

megint az önvád, az öngúny, önpocskondiázás –

a./ ósrégi, romantikus (Heine) hagyomány, elszégyelni az érzelmet és olcsó vitriollal leönteni (Romantische Ironie)

b./ minden kamasz a szenvedélyét leköpi; biológiai sablon

c./ az ún. modern irodalom nem jutott tovább sem az a./ pont 200 éves romantikus iróniájától – sem a b./ pont generál-kamasz öniróniájától – egyszerűen gyáva a publika vagy pubina, vállalni szerelmét, szenvedélyét, líráját – ugyanakkor intellektuálisnak képzelet magát, ha röhög, őszinte, ösztönös szerelmén és éppen líráilag vagy egyébként rendelkezésére álló egyében

a szerző pontosan kimeríti a fenti a./, b./ és c./ pontot, ragyogó stílusban, az írói, illetőleg íróiatlan amatőrségtől abszolút távol – de meg kell állapítani, hogy noha tökéletes írói apparátussal – félelmetesen /I/ közeledik az önvád esetleges rutinjához és /II/ épp ezért figyeljen arra, hogy amit gondol és érez, egy irónia-gépezet szerint ne köpje le a kimondás, sőt az elgondolás, vagy megérezés pillanatában.

Ebbe a kategóriába tartozik, hogy a megkívánt, megkedvelt fekete szalagos kalapot azonnal meg is utálja – lehet, sőt biztos, hogy ez szubjektívan és lélektanilag igaz –, de irodalmilag az igazság ne, ne legyen rutin („imádom, utálok”) stb. nouveau roman, vagy SZTK

a modern ember (elég rugalmas, sőt legrongyosabb definíció): borzasztóan tárgyilagoss /a/ és rengeteg /b/ rémület van benne: ez is szintiszta klinikai és statisztikai igazság, de vigyázzunk, hogy megírva, leírva mit tudunk a kopasz tényből („objektív vagyok és rémüldöző vagyok”) – művé tovább növeszteni és fejleszteni?

„erőlködve hazudol”: az ún. modern ember című klisé és babaáru /a/ nem önmagával (mert kettős) – se /b/ a környező emberiséggel nem tud jó barátságban lenni – ez tény, ezt milliószer, billiószer konstatáltuk: ezt örökké mégsem csinálhatjuk,

1./ vagy szűnjék meg az irodalom

2./ vagy ezt a banalitást fokozza fantáziás csodává – vagy

3./ jöjjön valami nem is sejtett, egészen elképzelhetetlenül új.

9. oldal

ezen az oldalon az ember gép lesz (Samuel Becket), állat, mechanizmus, a Semmi csöngetni nem tudó vekkerórája, minden nonszensz, értelmetlen – „mi közöm az egészhez?” mindez nagyon igaz, a legragyogóbb rációval, érzéssel, stílussal kifejezve – a „világ mozdatlan, semmit se tudó massa” – ezt örökké nem írhatjuk, ahogy a gravitáció iskolai képletét sem ismételjük örökké. Ennél fogva a gravitáció billió színes példáját írjuk, dramatizáljuk, variáljuk, – erre az íróknak minden képessége megvan.

Erőltetett szürrealizmus – igaz, költészet ez, a szerző rációjának igaz bosszúja – tartsa is meg ezt az oldalát is, csak...

„meztelenül fekszem a földön”

10. oldal

zseniális megjegyzés a gesztusok és a szavak szoros azonosságáról

égi humor: „megérthette, mert nem szóltunk utána egy szót sem”

Angol regény- és esszéirodalomból sok tanulandó – mert szíve, agya, idegrendszere, képzelete már ebből sokat tud – az tanuljon, aki tud, ez kétségtelenül áll a szerzőre.

őszinte emlék a diákkorról, rettenetes édességgel önéletrajz – mi lesz belőle? – képletét adja a szerző önmagának – mi jön a racionális képlet után? Mert a képlet/irodalomban, bármilyen zseniális, aminthogy az – kezdet, kezdet: de véletlenül nem éppen koporsófedél is, ha utána nem variálja, gazdagítja, fantáziálja?

Az ember szerepe /a/ és az ember belülről /b/ valami egészen más: igaz ez régóta és újóta, de mi lesz belőle? Ebből a képletszerűen közismert kettősségből? A novella izgalmas össze ragyogó nyers és alapanyag-memoárszerű kifejezése – mi lesz belőle?

11. oldal

a szabad versek gépelt oldala

miért kell szégyellni a verseket? Különben is elég volt a szégyenből. Modern univerzál-nihilista dresszben jár ez a sor „bárgyú, tehetetlen tudás” vigyázzunk arra, hogy ne kejelegjünk túlságosan abban, hogy rettenetesen intelligensek vagyunk, ergo: hülyébbek a hülyébbnél. Elvégre lehet, hogy ez alapigazság, de – művészileg nem kitartóan és állandóan szórakoztató. Lehet, hogy hagyni kell a fenébe (az igazság kedvéért) az egész művészetet. A prózában írt rész az árvízben úszó sárga villamosról, a Jónás-hasonlattal pompás – noha ezt a szót a szerző bizonyos alkalmakkor nem szereti. Mindegy. Attól még vígan pompás lehet.

a vers

1./ tulipánok (Szt. Iván-éj)

2./ megkocsonyásodott (hullakamra) – a kettő kontrasztja, Maupassant is tudta, a modern irodalom ipart űz belőle

a vers

a fáradtság üres primátusa (modern közös nevező) – de ragyogóan kifejezve, gondolatnál, örömnél, szépségnél erősebb a fáradtság. Mi az oka ennek? Szt. Pál azt mondta, semper gauderet – anyám 1967. II. 18. requiemjén – mindig örüljeteK – és vajon mi az oka ennek?

a vers

meztelenség: itt szép, szép, erotikus a sexus, költői, a szerző Shakespeare-től Freudig idegeiben hordja a legszüzibb – legperverzebb leckét (úgy látszik, tanulok a szerző szenzuális és intellektuális paradoxanaiból)

a vers

a./ a meztelenség

b./ a csillagokkal éneklés

c./ a rántott hús a proli párkányon

ez a három együtt a legigazibb író nyersanyag

a/ örök parázna Vénusz, örök

b./ szeráfi ének

c./ örök irgalmatlan pesszimista naturalizmus

mindig legyen egyesült irodalmi szentháromságban, ahogy – irodalomtudományi tapasztalataink alapján szerényen kifejezve – elégszer volt is már

a vers

„mindent akarok”

a./ lehet pubertás ez

b./ lehet Goethe ez, de jó alap – ahogy itt minden jó alap, majd a ház lesz érdekes fölötte

összes szerepek, összes emberek, összes szituációk kívánása – lásd Camus, ÉN, színészet – senki vagyok, tehát legyek mindenki és akárki, írói jó alaptőke ez –

a Világ Katalógusa (pályaudvar, könyvtár, stb.) ez jó, ez a Megfigyelő

a./ választani nem tud

b./ bizonyosság bezzeg mégis jó volna, a szerző megint az egzisztencialista színész ragyogó típusa, mai legmagasabb értelmű és érzelmű és érzékenységű embere (plusz üde kamasz)

12. oldal

„érthetetlen jókedv”

a./ szinte impotens a szerző az öröme

b./ de aztán delíriumra is képes

c./ de mégaztánabb japán zsebrádiójával (C-vel írtam, nem d-vel), persze „érthetlenség” tartja megint az 1960–70-es évek katekizmusához tartozik.

13. oldal

a./ a tikasztó ráció

b./ érzékeny meg- és túlfigyelés

c./ az április hónapjával egyértelmű költészet, ragyogó ember és művészeti szentháromság, lásd ismét és ismét a 13. oldalon fent a „virágzó vadgesztenyét”

Óvakodjunk az előre, középre és utoljára gyártott kontrasztoktól – „finom és közönséges, óriás és törékeny” stb. Tudom, hogy elkerülhetetlen – tudom, hogy ez is régi, régi – tudom, hogy a gépies kreálás veszélye itt is fennforog.

édes, jó, hasznos, követendő kamaszdolog, hiszen kamasz szerzőről van szó:

1. / elmondani mindent, ami bennem van (13. o. fent)
2. / virágzó fa: a Nagy Elmondató (13.)
3. / csak éppen egy másik fa hiányzik a pubertás lányos parkjából, ti. a konzseniális meghallgató

Költői, kedves, mesés, gyermekes, szürrealista, pillangós, édes a „csilakánya” szóval játszás; így kell bolondos-bolondnak lennie egy racionalista nőnek – a kettő együtt (vegyni képlet és bukfenc) ragyogó művészeti alap keverék.

13–14. oldal

és a 13. oldal közepén az ölelkező közönséges szerelmesek. Nostalgia.

a körüti öregasszony anatómiája tökéletes;
realizmus;

érzékeny megfigyelés;

bolygó moralitás

az ember vak, süket gép, Nihil (Samuel Beckett)

megint a mai generál alapanyag – que usque?

az ember csak tárgy és örökké piszok csalódás

14. oldal

ragyogó intellektus ősi kérdése

a./ „mit kellene tudnom”?

b./ elesett az egész világ

c./ a halál ténye is időnként idegesíti, mivel úgy vesztette el Istent, metafizikát, mint a fürdőző, aki kijön meztelenül a vízből és – ellopták a parton a ruháját; ez itt nem pro Isten propaganda, amúgy is értelmetlen volna itt, a vízből kiszállt szerző hölgy szívesen jár a hidegben is filozófiailag páratlanul pucéran

„fércelő bánat”, ezt a kifejezést csak író írhatta le

a./ a világ maga mocskos, jaj és non sense

b./ de a szerző (nyilván négykézláb tagadja) mélységesen jó, kedves, szerető, meleg és fantáziásan résztvevő.

Van fantázia nélkül részvét? Nincs.

Idővel talán tisztázzuk a Samuel Beckett és Jézus Krisztus gyanús perét

Ez a rész költői megfogalmazásában is szép, fájdalom, csillagok, kétségbeesés, jajgatás

14. oldal – alsó

A szerző megint beáll modern klasszikus képletnek – nostalgia az elveszett és egyelőre bizonyosan megtalálhatatlan kacagás, nevetés és boldogság után. Eltekintve pár megfigyelő, ideges, gondolati, érzéki rohamocskától, shakespeare-i és freudi, almavirág alakú röpp-hisztitől

a buszban az „ordenaré” szerelmes pár
a./ séma, monoton, gépies, kétmilliárd megunt állatlélektani névtelen példány
b./ de nekik jó a Dicső Ráció visszasírja az elvesztett elemi állati spontaneitást – úgy kell Neked, megdicsőült Dame Raison, kurva istennő, a Notre Dame katedrális oltárán

15. oldal

„nem ért semmit” (a szerző) őszintén, szízi kamaszsággal, „nem ért semmit” nagy gondolat, noha mindegyik a teljes Ignoramus, a Lét érthetlensége – de ez a szerző művében nem divat – ez az okos kamasz, a morális kamasz, az Istenre vesztett költői kamasz „nem értem” kiáltása

a képlet folytatódik

1./ „valami másról van szó” – (keresd meg az Istenit)

2./ „fél, fél, fél” Angst és Urangst a boldog új világ, ha, ha, ha!

3./ és persze tükör előtt az önelemzés, a hiperintellektuális – mert hál’ Istennek a szerző az – Narcissa

szó se róla, hogy nagy tehetség benne, a szenvedély és az önröntgen hasznos önfertőzése, kizárnák egymást

15. oldal

a tükör előtt a szerző ezerféleképpen érzi, tudja, csinálja, fogalmazza és abbahagyja önmagát – ragyogó lélektani ellentmondó tulajdonságok, buja gazdagságú felsorolása – senki vagyok, semmi fixált alakom, tehát ismét a Camus-féle színészkedés marad csak, az öngyilkosságon kívül

klasszikus szent karikatúrája a spontánságát, rációja révén, elvesztett embernek ez a mondat, „különféle /1/ nevetéseket /2/ próbálok /3/, lehetőleg /4/, hogy spontán /5/ jöjjön.” Fából vaskarika.

A relativitással kapcsolatos fejtegetések, az abszolúttal való, bájos, lányos csalingázás és kokettéria, megint a legszkrázóbb jó alapanyag – ezt kihasználni, művé majdan kovácsolni (különösen a költészet és moralitás iránti szenvedélyes rokonkodással) az „önccsalás” szóval kapcsolatban az olvasó legszerényebb megjegyzése: ne tartsuk túl nagy szenzációnak az állandó gáz- és villany- és vízszolgáltatással együttműködő dezillúzió önkiszolgálásunkat. Jó! Kell! De Kell. A./ mérték b./ mú, mú, mú, mú, opus legyen gyorsan belőle. Ha ebben a szerző a kételyekben is kételkedik, annyi baj legyen – elvégre a kétely a kétely hatványára emelve is, marad a régi, hiába hatványozod, egyszerű szép szokott kétely.

Hangsúlyozandó: maga a szerző intelligenciája, a szenvedéllyel fűtött szókészsége csak Igent válthat ki – de mi lesz a következő lépés? Kamaszlányról lévén szó, ezt a krampuszos fenyegető kérdést a legnagyobb örömmel föltehetjük.

Üres, álmatlan éjszakák, az Isten-nélküli világ. Mert szögezzük le, vagy Isten, vagy Semmi!

16. oldal

A félig szürrealista éjszaka leírása, félreérthetetlenül írói munka. Különben is sehol, soha az amatőrség legtávolabbi illata sem érezhető. A Hold, az éjszaka, a fekete test – „az állatlárvák hallgatta úttalanságban”, egyszerre halál, biológia, fantázia, stílus, szürrealizmus, gyöngéd poézis

dolgozik tovább a megérteni akaró ráció a szerzőben – mikor közben köp a rációra és az Istenre – nehéz ilyen könnyelmű költekezés után kézzelfogható árut kapni a fukar Universumtól – de remekműnek igazán semmi akadálya

a záradék: nevetés, inkább cinikus, mint madárdal – abban persze, tehetségén kívül 100%-ban kételkedünk, hogy

a./ „minden egészen egyszerű és

b./ csak meg kell fogalmazni” – igaz, hogy a szerzőnek is csak egy pillanatra tűnt ez így – ennél fogva a szerző tudja legjobban hogy

a./ minden marad továbbra is kifejezhetetlenül komplikáltnak, amilyen

b./ nem legérettebb fogalmazási készsége fog segíteni – hanem rengeteg intellektuális, megfigyelő, örökizgatott, költői, kegyetlen-racionalista, desperáltan kételkedő, megoldásban valahol mégis hívő lírikus új műve.